

SUUDİ ARABİSTAN'IN BÖLGESEL VE KÜRESEL NÜFUZ VE PRESTİJ KAYBI

“

1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Nâsır'ın ve Nâsırizm'in büyük darbe alması ile birlikte Suudi Arabistan, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) liderliği ile birlikte Mısır'ı ve onun kontrolündeki Arap Birliği'ni gölgede bırakmış ve Arap dünyasında lider ülke hâline gelmiştir.

”

Doç. Dr. M Hilmi Özev

*Süresiz Yayınlar Editörü,
ORSAM*

Suudi Arabistan'ın Cemal Kaşıkçı olayı ile birlikte başlayan bölgesel ve küresel nüfuz ve prestij kaybı devam etmektedir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren enerji güvenliği, kutsal mekânların kontrolü ve Arap-İsrail çatışmaları başta olmak üzere pek çok konuda küresel ve bölgesel konularda son sözü söyleyen ülkelerden biri olan Suudi Arabistan'ın prestij ve nüfuz kaybı Aramco tesislerine düzenlenen hava saldırıları, Yemen krizindeki başarısızlık, hanedan içerisinde yaşanan sorunlar ve Velihaht Prens Muhammed bin

Selman'ın Suudi geleneklerine ve diplomatik teamüllere aykırı davranışları gibi nedenlerden dolayı iyice görünür hâle gelmeye başladı.

Suudi Arabistan Krallığı sanayide kömürün yerini petrole kesin olarak terk ettiği 1960'lı yıllardan itibaren tüm dünyanın dikkatini çeken bir enerji devine dönüşmüştür. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Nâsır'ın ve Nâsırizm'in büyük darbe alması ile birlikte Suudi Arabistan, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) liderliği ile birlikte Mısır'ı ve onun kontrolündeki Arap Birliği'ni gölgede bırakmış ve Arap dünyasında lider ülke hâline gelmiştir. Mısır'ın Arap-İsrail çatışmasındaki konumunu 1978 Camp David Anlaşması ile değiştirmesinin ardından, 1979'da Afganistan'ı işgal eden Sovyetleri mücahitlere verdiği destekle zor durumda bırakan Suudi Arabistan, Arap ve İslam dünyasındaki nüfuz ve itibarını bir ileri düzeye taşımıştır. 1980'li yıllarda İran-İrak savaşı her iki ülkeyi de zor bırakmış, İsrail ve Suriye ise Lübnan'daki mücadelelere odaklandıkları için bölge sorunlarının uzağında kalmışlardır. Bu ortamda, 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) kuruluşuna öncülük eden Suudi Arabistan'ın küresel ve bölgesel alanda görünürlüğü iyice artmıştır. 1990-91'de Kuveyt'in Irak tarafından işgalini sona

erdirmek üzere ABD liderliğinde oluşturulan Uluslararası Koalisyon'da ön safta yer alan Suudi Arabistan küresel sistemde Arap ve İslam dünyasının önde gelen temsilcisi imajını pekiştirmeye çalışmıştır. 1970'li yıllardan itibaren petrol gelirlerinin artması ile birlikte

İslam Konferansı Teşkilatı (İKT, şimdi İslam İşbirliği Teşkilatı-İİT) üzerinden İslam dünyasında da lider ülke rolü oynamaya başlayan Suudi Arabistan, bu konudaki etkisini 2010'lu yılların ortalarına dek bir şekilde devam ettirmiştir. Bu dönemde Suudi Arabistan elde ettiği petrol gelirleri sayesinde "çekdefteri diplomasisi" adı verilen faaliyetlerle çeşitli coğrafyalardaki çok sayıda yoksul ülkenin dış politikasını etkileyecek güce erişmiş, yine petrol gelirleri sayesinde doğudan batıya Müslümanların yaşadığı her yerde etkili olmayı amaçlamıştır.

Suudi Arabistan'ın Uluslararası Alanda Gerilemeye Başlaması

1990'lı yıllardan itibaren Suudi Arabistan, müttefiki ABD ile ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Suudi Arabistan'ın ABD merkezli küresel politikalara katkı sağlama imkânı sınırlanmıştır. Bunun en çarpıcı örneği Afganistan'daki Suudi destekli "mücahit"lerin düşman tanımının bulanıklaşması nedeniyle ABD'yi de hedef tahtasına koymaya ve "teröriste" dönüşmeye başlamalarıdır. 1990'lı yıllar boyunca Suudi Arabistan, ABD'nin tepkisini

çekmemek için söz konusu gruba karşı mesafe koyma çabasına girmiş, örneğin Usame bin Ladin'in ülkeye giriş çıkışını yasaklamış ve mal varlığına el koymuştur. Ne var ki 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştiren 19 kişiden 15'inin Suudi vatandaşı olması ABD-Suudi ilişkilerinde bir dönemin tamamen sona erdiğini gösteren kırılma noktası teşkil etmiştir. 2003 yılında ABD'nin, Irak'ı işgali sırasında Suudi Arabistan'ın talep ve endişelerini hiç dikkate almaması ve İran'la bir tür iş birliği geliştirmesi iki ülke arasındaki mesafeyi biraz daha açmıştır. 2005 yılında Suudi

Arabistan Velihaht Prens'i Abdullah öncülüğünde geliştirilen Filistin-İsrail "Barış Girişimi" sırasında ilişkilerin yeniden eski düzeyine geleceğine dair umutlar yeşerse de bu durum uzun sürmemiştir.

“

“Arap Baharı” adı verilen halk hareketleri Suudi Arabistan’da monarşinin beka tehdidi algısını doruk noktaya taşımış, başlangıçta Barack Obama yönetiminin bu hareketleri destekleyen bir dil kullanması ise Suudi Arabistan’ın ABD’ye karşı beslediği kuşkuları derinleştirmiştir.

”

2010’lu yıllarda ABD Ortadoğu’daki askerî ağırlığını azaltma kararı almıştır. ABD’nin yükselen Çin’i kuşatma amacıyla ağırlığını Pasifik bölgesine kaydırma kararı aldığı ileri sürülmüştür. Bu dönemde “Arap Baharı” adı verilen halk hareketleri Suudi Arabistan’da mo-

narşinin beka tehdidi algısını doruk noktaya taşımış, başlangıçta Barack Obama yönetiminin bu hareketleri destekleyen bir dil kullanması ise Suudi Arabistan’ın ABD’ye karşı beslediği kuşkuları derinleştirmiştir.

Bu dönemde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini sınırlandıran unsurlardan biri de ABD’nin yeni teknolojilerle kaya gazı ve petrolü üretmeye başlayarak net enerji ihracatçısı bir ülkeye dönüşmesidir. Bu durumda Körfez bölgesinden dünyaya enerji akışının güvenliği ABD’yi daha az ilgilendirmeye başlamıştır. Bu tür gelişmeler Suudi Arabistan’ı ABD için vazgeçilmez bir müttefik olmaktan kısmen çıkarmıştır. Üstelik 2015 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ve Almanya (P5+1) ile İran arasında imzalanan nükleer anlaşma sonrasında Suudi Arabistan bölgesinde iyice yalnızlaştığını hissetmeye başlamıştır. Kral Selman bin Abdulaziz yönetimi ile birlikte Suudi yöneticiler Batılı müttefiklerinin kendilerini terk etmelerini engellemek üzere çeşitli görüşmeler gerçekle-

tirmeye başlamışlardır. Suudi Arabistan’ı liberal demokratik bir yatırım ve tüketim ülkesine dönüştürme amacı güden NEOM şehir projesi ve Aramco’yu özelleştirme çabaları böyle bir amaçla gelişmiştir.

Suudi Dış Politikasında Krizler Dönemi

Krallığın Mısır, Yemen, Lübnan, Libya, Suriye, Tunus, İran ve Türkiye gibi ülkelerle ilişkileri konusunda Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Velihaht Prens'i Muhammed bin Zayid’in ve dolayısıyla İsrail’in etkisi altında kalan Muhammed bin Selman ülkesinin dış politikasını geri dönüşü zor bir çıkmaza sürüklemiş gözükmektedir. 1981 yılından beri Körfez ülkelerini büttünleştirme konusunda büyük mesafe kat eden KİK içerisinde bile, Suudi Arabistan yine Muhammed bin Zayid’in etkisi ile Katar gibi önemli bir komşusunu ve müttefikini tehdit önceliklerinde üst sıraya yerleştirmiş ve Körfez Krizi adı verilen süreci başlatmıştır. 2017 Aralık ayında Lübnan’ın Suudi Arabistan vatandaşı Başbakanı Saad Hairiri’nin Riyad’a çağırılmasının ve hükümetteki ortağı Hizbullah’ı hedef göstererek istifa ettirilmesinin Suudi çıkarları açısından ne anlam ifade ettiği bugün bile hâlâ anlaşılabilmiş değildir. Yemen, Körfez ve Lübnan’daki sorunlara Suudi müdahalesinin hızlı bir Suudi zaferi ile sonuçlanacağı yönündeki beklentiler boşa çıkmış ve Suudi Arabistan kendi bölgesinde dahi tarihinde görülmemiş bir yalnızlığa sürüklenmiştir.

BAE, bölge politikalarına müdahil olma konusunda kendi gücünün çok ötesinde kalan konularda Suudi Arabistan’ı bir araç konumuna in-

dirgemiş ve Suudi Arabistan nüfuzuna ve saygınlığına büyük bir darbe vurmuştur. Denilebilir ki bu dönemde BAE, dış politikasında Suudi Arabistan'ın gölgesinde kalmaktan kurtulmuş; sadece Suudi Arabistan'ı değil, bölge ülkelerinden diğer bazılarını -Suudi Arabistan'ın gücünü ve sahip olduğu imkânları kullanarak- kendi politikalarını gerçekleştirme amacı ile değerlendirebilmiştir. Bu sayede BAE, Suudi Arabistan'ın 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından yakaladığı bölgesel politikadaki öncü rolünü çalmış ve bir nevi Suudi liderliğini gölgede bırakmıştır. İçerideki muhtemel rakiplerini Suudi tarihinde görülmemiş bir şekilde tasfiye etmeye girişen ve 2017'de Veliyaht Prens konumuna yükselen Muhammed bin Selman'ın ihtirasları ve dış politikadaki acemiliği bu konuda BAE'nin işini kolaylaştıran en önemli unsur olmuştur. Dış politikada yaşanan başarısızlıklar ise Suudi Arabistan'ın ABD ve İsrail gibi küresel ve bölgesel aktörlere muhtaçlığını daha da artırmıştır.

ABD ile Suudi Arabistan arasında yaşanan sorunların en temel nedenlerinden birinin de Suudi Arabistan nüfusunun hızla artarak 30 milyonu aşması söylenebilir. Böyle bir nüfusu tek bir ülke çatısı altında tutmanın tek bir yolu vardır: Demokratik, otoriter ya da totaliter bir yapıda olsun ulusçu ideolojinin güçlendirilmesi. Böyle bir girişim ise içeride ve dışarıda "rasyonel" düzlemde oluşturulmuş "öteki(ler)" oluşturmak ile mümkün olabilmektedir. Suudi toplum yapısı ve kültürünü göz önünde bulundurduğumuzda, bir Suudi ulusçuluğu tasarımı anti-emperyalist ve İsrail karşıtı olması kuvvetle

muhtemeldir. Bu ise Suudi Arabistan'ın mevcut müttefiklerinin katlanabileceği bir ihtimal değildir. Bu da bize Suudi Arabistan'ı, bölünme ihtimali dâhil, zor günlerin beklediğini göstermektedir. İsrail yanlısı politikalar izlenmesi de Suudi Arabistan'ı iç ve dış politikada daha büyük bir çıkmaza sürükleyecektir.

“

Suudi Arabistan iç politikayı geniş halk kitlelerinin taleplerine cevap verecek şekilde yeniden tasarlama, gerçekçi dost-düşman tanımına dayalı "Suudi kimliği" geliştirme ve bölge ülkeleri ile rasyonel-etkin diplomasi geliştirme gibi konularda başarılı olamazsa bekasına yönelik derin sorunlar ile yüzleşmeye devam edecektir.

”

Suudi Arabistan 1960-1990 arası dönemde gerek ham madde ve petro-dolar kaynağı olması gerekse komünizmle mücadelede etkili bir

yumuşak güç kaynağı olması bakımından ABD küresel hegemonyasının temel dayanağı bir ülke hâline gelmiş ve yükselmiştir. Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali sırasında bu işlevsellik zirve noktasına ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren ABD ile çıkarları her geçen gün biraz daha ayrışan Suudi Arabistan küresel ve bölgesel nüfuz kaybına uğramıştır. Suudi Arabistan, ABD ile sorunlu hâle gelen ilişkilerden oluşacak boşluğu Rusya ya da Çin ile ilişkilerini geliştirerek kapatmaya çalışmaktadır. Ne var ki, Suudi Arabistan'da askerî ve sivil bürokrasi ABD tarafından inşa edildiği ve Suudi Arabistan'ın petrol gelirleri nerdeyse tamamen Batılı ülkelerde değerlendirdiği için Rusya ve Çin'in kısa vadede ABD'nin yerini doldurmaları mümkün değildir. Sonuç olarak Suudi Arabistan iç politikayı geniş halk kitlelerinin taleplerine cevap verecek şekilde yeniden tasarlama, gerçekçi dost-düşman tanımına dayalı "Suudi kimliği" geliştirme ve bölge ülkeleri ile rasyonel-etkin diplomasi geliştirme gibi konularda başarılı olamazsa bekasına yönelik derin sorunlar ile yüzleşmeye devam edecektir. ■